

DOSYA/DERLEME**YOKSULLUK
VE
YOKSULLUKLA MÜCADELE***İzzettin ÖNDER**

Toplumların bilinci soyut kavramlar ve/veya düşünceler üzerinde değil, yaşanan olgular üzerinde yükseliyor. Toplumun genel bilinç körlülüğü yanında, bir de güçlü çıkar gruplarının olguları perdelemesi, toplumsal bilincin tümüyle körelmesine neden olmaktadır. Gerçek hayattaki gelişmeler böylesi bir çizgi izlememiş olsaydı, insanlık yaklaşık olarak yüzelli yıl öncesinden bugünleri öngören sese kulak verip, yoksulluğun derinleşeceğini algılayabilirdi. Zira, daha yüzelli yıl öncesinde, sermayenin yoğunlaşırken (olgunlaşırken) merkezleşip güçleneceği ve çevre halklarını proleterleştirerek yoksullaştıracağı açıkça ifade edilmiş idi. Bu görüşe kulak vermek, güçlülerle mücadele etmek anlamına geldiğinden, giderek yoksullaşan halklar lehine girişilebilecek bir mücadelenin, doğal olarak, güçlülerce önü kesildi. Soğuk savaş döneminde komünizm etrafında bir yandan yeşil kuşak oluşturulurken, diğer yandan da merkezden yapılan kaynak aktarımları çevrede yaşanan fakirliği belirli bir düzeyde tutmaya yetti. İkinci Paylaşım Savaşı ertesinde merkez kapitalist ekonomilerde gerçekleştirilen hızlı büyüme, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde keynesyen politikaların oldukça başarılı bir biçimde uygulanmasına olanak sağlayarak, yeryüzünün belirli alanlarında yaşanan fakirliğin yoksulluğa dönüşmesini engelledi ve derinleşme eğilimi taşıyan sosyo-ekonomik sorunu perdeleme işlevi gördü.

Günümüzde sermaye olgunlaşarak güçlenip merkezi bir nitelik kazandıkça, derinleşen krizini aşabilmek için tüm çevreye kendi kurallarını dayatmaktadır. Böylece krizini aşmaya ve yaşamını sürdürmeye çalışan sermaye, çevreyi

çökertmekte ve çevre halklarını yoksullaştırmaktadır. (Chossudovsky, 1999) Kapitalizmin içinde yeşerdiği ve geliştiği ulus-devlet dokusunu yıkan merkez sermaye için Gunder Frank-vari "çevre" kavramı sadece çevresel konumlu ülkeleri ve ekonomileri değil, günümüzde merkez ülkelerde işsiz kalan ve yoksullaşan kesimleri de kapsamaktadır. Zira, çevre ekonomilere ve ülkelere abanan merkez sermaye çevreden aktardığı varlığı merkeze taşıyor olmakla beraber, sosyal güvenlik sistemlerini zayıflatması sonucunda, merkezde toplanan kaynakların toplumdaki dağılımı da giderek sermaye lehine bozulmaktadır. (Önder, 2001; 77-79)

Eskiden beri etkili olan, ancak neo-liberal politikalar döneminde daha da güçlenerek etkili olmaya başlayan yoksullaşmanın çok önemli bir nedeni de, merkeze yapılan maddi kaynak aktarımları yanında, merkeze doğru hızlanan beşeri sermaye akımıdır. Ortalama toplumsal verimliliğin üzerinde verimliliğe sahip olduğu düşünülen beşeri sermayenin çevresel konumlu ekonomilerden merkeze doğru akımı, merkez ekonomilerde genel verimliliği yükseltirken ya da, en azından verimlilik düzeyini korurken, çevresel konumlu ekonomilerde genel verimlilik düzeyinin gerilemesine ya da, istenen düzeyde artmamasına neden olabilmektedir. Merkezi ekonomilere doğru göç eden beşeri sermayenin ağır eğitim masraflarının çevresel ekonomilerce yüklenildiği de dikkate alındığında, söz konusu beşeri sermaye akımının merkez ve çevre ekonomiler açısından fayda ve maliyeti çok net olarak ortaya çıkmaktadır.

Nedeni ne olursa olsun, yoksulluğun yükselmesi sadece yoksulluğu yaşayan kesimlerce değil, yoksulluğu

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi

yaratan kesimlerce de arzulanmaz. Bunun nedenleri arasında, yoksulluğa itilen kesimlerin sistem aleyhinde bilinçlenmemesi ve güçlülerin büyük avantaj sağladığı sistemin devamının sağlanması en önemlisidir. 1944 yılında kurulmuş olan Dünya Bankası'nın ana işlevi kalkınmakta olan ekonomilere proje kredisi vererek, bu ülkelerin belirli düzeyde kalkınmalarının sağlanması ve komünist ideoloji ve uygulamaların bu ülkelere girmesinin engellenmesidir. 1917 Devrimi'nden ve İkinci Paylaşım Savaşı'nda Kızıl Çin'in ortaya çıkmasından sonra kapitalistlerin korkulu rüyası haline gelmiş olan komünizmin çevreye yayılması bu şekilde önlenmeye çalışılmıştır. Günümüzde yaşanan komünizmin krizi kapitalistleri rahatlatıyor olmakla beraber, yine de sistem felsefe ve ideolojisinin korunabilmesi için, giderek derinleşen yoksulluk konusuna eğilmek kaçınılmaz görülmektedir. Bu nedenle, Dünya Bankası özel projeler geliştirmekte ve bu projelerin uygulanabilmesi amacıyla belirli ülkelere yardım yapmaktadır.

Yoksulluğun üzerine gidilmesinin diğer bir gerekçesi de, bizzat sermayenin krizinin önlenmesi çabalarından kaynaklanmaktadır. Şöyle ki, sermayenin krizinin, özet olarak, kar hadlerinin gerilemesi olarak belirlenmesi halinde, krizi aşmanın yollarının bir yandan ürün piyasalarının, diğer yandan da faktör piyasalarını genişletilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Ürün piyasalarının genişletilmesi satış hasılatının yükseltilmesine, faktör piyasalarının genişletilmesi ise, girdi maliyetlerinin baskılanmasına yol açarak, sermayenin getirisinin yükseltilmesine hizmet eder. Yaşanan yoksulluk, faktör piyasalarında sermaye açısından elverişli koşul oluştururken, ürün piyasalarının daralmasına neden olarak bu piyasalarda güçlük oluşturur. Zira, yoksullaşan halk kesimleri, faktör piyasasında ucuz-köle işgücü oluştururken, böylesi halkların hükümetleri de tüm ülke kaynaklarını merkez sermayenin emrine vermede bir beis görmez. Ancak aynı toplum, yoksullaşmış olduğundan ürün piyasalarında güçlü alıcı işlevini göremez. Bu çelişki, merkezde yoksullukla mücadele politikaları oluşturulmasına yol açarken, aynı anda mücadele yöntemlerinin şekillendirilmesinde de etkili olmaktadır. Diğer bir ifade ile, yoksullukla mücadele programları geliştirilirken, bir bakıma "yeni keynescilik politikaları" gündeme getirilmekte, diğer yandan da bu politikaların "arz-yanlı iktisat politikaları" felsefesine uyarlanmasına da çalışılmaktadır. Böylece söz konusu politikalarla, bir yandan ürün piyasaları olabildiğince canlı tutulmaya çalışılırken, diğer yandan da sermayeye ucuz girdi kanallarının tıkanmamasına gayret sarf edilir. Nitekim, gerek ülkeler temelinde, gerekse Dünya Bankası denetiminde geliştirilen yoksullukla mücadele programlarında böyle ikili denge mantığı gözlenmektedir.

Yoksulluk merkezi ekonomileri tehdit etmeye başladıkça merkez kapitalist ekonomiler de yoksullukla mücadele programları geliştirmeye, bunların yoksullaşan ülkelere uygulanmasına destek sağlamaya yöneldiler. Kalkınma ekonomisinin Dünya Bankası desteği ile ekonomi yazımına girmesine benzer şekilde, şimdilerde de yoksullukla mücadele de yine Dünya Bankası'nın ana

işlevleri arasında yer almaya başladı. Yoksullukla mücadele programları başlıca iki yaklaşım içinde toplanabilir. (Şenses, 2001; 217-301) Bunlardan birincisinde, ekonominin büyütülmesi yoluyla dolaylı olarak yoksulluk sorununun hafifletilmesi amaçlanır, ikincisinde ise, yoksulluğu görece hafifletebilecek ya da çözüme ulaştırabileceği düşünülen doğrudan yoksullukla mücadele programları uygulamaya koyulur. Her iki yaklaşım da sistem içi olup, doğrudan sistemi hedef almaz. Bu nedenle, bu tür politikalar etiksel olarak görülemeyeceği gibi, yoksulluk sorununun ortadan kaldırılmasında sonuçlandırıcı olarak da kabul edilemezler. Yoksulluk sorunu sistemin işleyiş dinamiklerinden organik olarak ortaya çıktığı için, yoksullukla mücadelede doğrudan sistemi hedef almamak bilim etiğine uygun görülemez. Yoksulluğun sistemik bir sonuç olması nedeniyle, sistem içinde kalarak marjinal düzenlemeler yapmak ancak geçici iyileştirmeler dışında fazla bir yarar oluşturamaz.

Yoksullukla sistem içi dolaylı mücadele yöntemi ekonomik kalkınma ya da büyüme modellerine dayanır. Bu görüşe göre, ekonomik kalkınma ya da büyüme gerçekleştirildikçe, büyüyen milli gelir, toplumda işsizliği geriletir, faktör getirilerini yükselterek yoksulluğun giderilmesinde önemli bir rol oynar. İkinci Paylaşım Savaşı sonrasında yıkılan ekonomilerin yeniden yapılandırılması faaliyetleri ve büyüyen ekonomilerde işsizliğin giderilmesi ve genel zenginleşme bu görüşün tarihsel temelini oluşturmaktadır. Avrupa ülkeleri başta olmak üzere, zengin kapitalist merkezler hızlı geliştikleri dönemlerde işgücü kıtlığı ile karşı karşıya geldiklerinde, çevresel konumlu ekonomilerden emek çekerek, merkezi zenginliğin çevreye yayılma arterlerini oluşturmuşlardır. Yine aynı dönemlerde ortaya atılan teorik görüşlerde de, merkeze emek akımına paralel olarak, merkezden çevreye sermaye akımının da olacağı fikri işlenmiştir. Bu görüşe göre, merkezde yapılan aşırı sermaye birikimi kar hadlerini geriletirken, yüksek kar peşinde koşan sermaye çevresel konumlu ekonomilere kayacak ve oralarda istihdamı yükseltir, faktör gelirlerinin artmasına yol açacaktır. "Faktör Fiyatlarının Eşitlenmesi Teorisi" olarak bilinen bu görüş, İkinci Paylaşım Savaşı sonrasında oldukça yaygın uygulama alanı bulmuştur. Türkiye de dahil olarak, çoğu çevresel konumlu ekonomilerde öteden beri görülen yabancı sermaye böyle bir dürtü ile yeryüzüne yayılmıştır. Doğrudan yoksullukla mücadele programı geliştirmeden, salt ekonomik kalkınmaya ağırlık vererek sosyal sıkıntıların giderilebileceği görüşünün günümüzdeki örneğini İngiltere'de Blair'in önerdiği "üçüncü yol" politikası oluşturmaktadır. Nitekim, bilindiği gibi, Blair, İşçi Partisi başkanı olarak işbaşına geldiğinde, beklentilerin aksine, işçi sendikaları ile temasa geçmeyip, sermaye kesimine daha yakın durdu. Blair'in bu politikası arz-yanlı neo-liberal politikaların çok temel varsayımına dayanıyordu. Zira, neo-liberal politikalara göre yaşanan işsizliğin ana nedeni, işçi sendikalarının yüksek pazarlık gücüne bağlı olarak, ücretlerin geriye doğru esnek olmamasıdır. Bu yaklaşımda, ücretler geriye doğru esnekleştirilebilirse, istihdamın ve milli gelirin yükseltilebileceği ileri sürülmektedir.

İkinci Paylaşım Savaşı sonrasında geçerli olmuş olan, ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi yoluyla kısmi fakirliğin veya yoksulluğun giderilebileceği görüşü, maalesef, günümüzde geçerliliğini yitirmiştir. Geçmiş dönem ile günümüz arasında ortaya çıkan bu farklılığın nedeni, hem sermayenin yaşadığı derin kriz, hem de sermayenin organik bileşimindeki değişimde saklıdır. Bir defa, dünya kaynaklarının kısıtlanması ve üretim maliyetlerinin yükselmesi nedeniyle sermaye getirisi daralmıştır ve bizzat sermaye kendi göreceli yoksullaşmasını yaşamaktadır. Nitekim, dünya ekonomisinin büyüme hızına baktığımızda, bu oran % 2 veya % 3 değerinin üzerine çıkamamakta, çoğu zaman sıfır büyüme oranları yaşanmaktadır. İkinci bir neden ise, sermayenin olgunlaşması, teknolojik boyutunun büyümesi sonucunda merkez ekonomilerde de işsizliğin artmakta olması ve yaratılan katma değer giderek daha büyük bölümünün sermaye getirisi olarak sermaye sahiplerine tahakkuk ediyor olmasıdır. Diğer bir deyişle, ekonomilerin yavaş da olsa, büyümeleri halinde dahi gelir dağılımı bozulmakta ve sermaye dokuları çevresinde yoksulluk öbekleri oluşmaktadır. Toplumlar arası ekonomik ilişkiler sonucunda toplumların ekonomik düzeylerinin birbirine yaklaşmayacağı, tam tersine, kutuplaşma oluşturacak biçimde, varlıklı toplumların daha zengin, yoksul toplumların ise daha da yoksullaşacağı tezini Gunnar Myrdall ileri sürmüştür. Öyle gözüküyor ki, günümüzün küreselleşme koşullarında Myrdall tezi tam bir geçerlik kazanmaktadır.

Yoksullukla mücadelede doğrudan yöntemlerin daha etkili olduğu görüşü sosyal demokrat çevrelerce daha fazla rağbet bulmuştur. Yoksullukla doğrudan mücadele yöntemleri arasında öteden beri en sık uygulananı, kamu kesimi yoluyla piyasa gelir dağılımına müdahale edip, gelir ve kaynak dağılımını piyasa-dışı mekanizmalarla yoksullar lehine değiştirmektir. Kamu harcamaları ve kamu gelir sistemi araçlarıyla yoksullara "mali rant" oluşturularak, fırsat eşitliği koşullarının yaratılması yoluyla gelir dağılımında yoksullara belirli olanaklar sağlanması gerçekleştirilir. Bu amaçla yapılan kamu harcamaları arasında, bireylerin ya da ailelerin doğrudan yarar sağladığı eğitim ve sağlık gibi harcamalara ya da benzeri sosyal nitelikli hizmet üretimine ağırlık verilerek yoksul kesimlerin yaşam düzeylerinin ve yaşam kalitelerinin yükseltilmesine çalışılabilir. Kamu harcamaları arasında yoksul kesimlere yönelik doğrudan mali destekler de yer alabilir. Bu bağlamda, sosyal güvenlik kurumları kanalıyla emekli, dul, yetim vb kesimlere yapılan sosyal harcamalar yoksullukla mücadelede önemli bir yer tutar.

Ancak; neo-liberal politikalar çerçevesinde bu tür sosyal harcamaların kısılması yoluna gidilmektedir. Söz konusu sosyal nitelikli hizmetlerin üretimi ya da doğrudan parasal yardımlar sermaye kesimine vergi yükü oluşturdukları derecede sermaye kesiminin itirazı ile karşılaşmaktadır. Yeni Dünya Düzeni bağlamında dillendirilen "Devletin asıl görevine dönmesi" sloganının anlamı, sadece teknik nitelikli kamu hizmetlerinin devlet tarafından görülmesi, bunun dışında kalan ve piyasada üretilen sağlık hatta

eğitim gibi hizmetlerin kamu kesimi dışına çıkarılması sermayenin talebi olarak dayatılmaktadır. Sosyal güvenlik hizmetlerinin de, objektif olarak ve gelir düzeyine bağlı olmaksızın ihtiyaç sahibi tüm vatandaşların yararlanabileceği bir kamu hizmeti olmaktan çıkarılıp, özel kurumlarca verilen hizmetler olarak üretilmesi politikaları sosyal nitelikli kamu hizmetlerinin zayıflatılmasına neden olmaktadır.

Günümüzde hakim neo-liberal politikalar çerçevesinde, varlıklı sermaye kesimlerinden gelen, sosyal nitelikli harcamaların kısılması talepleri yanında, sosyal güvenlik hizmetlerinin de özelleştirilmeleri dayatmaları, sermayenin krizini aşma çabalarının bir sonucu olarak görülmelidir. Zira, piyasa tarafından üretilebilecek hizmetlerin kamu kesiminde üretilmeleri, bir yandan sermayenin potansiyel faaliyet ve kar alanını kısıtlarken, diğer yandan da sermaye üzerinde ilave vergi yükü oluşturmaktadır. Böylesi dayatmalar karşısında hükümetler de geri adım atarak, geniş halk kitlelerinin refah düzeyine katkı yapabilecek sosyal nitelikli hizmetlerin üretiminden çekilmektedir. Böylece, sosyal demokratların üzerinde durduğu, kamu kesimi eliyle yoksulluğa kısmi çözüm getirme politikaları giderek başarı şansını yitirmektedir.

Kamu gelir sistemine gelince, sermayenin toplumsal ve siyasal kararlarda başat konuma geçmesi ve hareket kabiliyetinin artması sonucunda, vergi yükü sermaye kesiminden sermaye-dışı kesimlere doğru kaymaktadır. Nitekim, vergi ödeme gücüne göre salındığı varsayılan doğrudan vergilerin vergi sistemi içindeki ağırlığını yitirmesi yanında, gelir vergisi gibi subjektif karakterli vergi gelirlerinin büyük bölümünün de orta ve düşük geliri kesimlerden ve çoğunlukla emek kesiminden sağlandığı bir gerçektir. Zira, sermaye kesimine tanınan büyük vergi avantajları yanında, bu kesimin çoğunlukla vergi dışına çıkması da sermayenin etkin bir şekilde vergilendirilmesi önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Merkez kapitalist ekonomilerde ve Türkiye gibi çevresel konumlu ekonomilerde düşük ve orta gelir grupları üzerine oturan dolaylı vergiler ağırlık kazanmaktadır. Vergilemedeki demir kural olan, "Vergi verme kapasitesi olan kesimlerin, aynı zamanda vergi vermeme politik gücü de vardır!" söylemi tüm ekonomilerde tereddütsüz uygulanmaktadır. Arz-yanlı ekonomi politikalarının vergi ayağı, sermaye üzerindeki vergi yükünün hafifletilmesini amirdir. Küreselleşme döneminde sermayenin güçlenmesi ve hareket kabiliyetinin artması, buna karşın emeğin güçsüzleşmesi ve hareket kabiliyetinin sifira yakın olması, kamu hizmetlerinin finansman yükünün de sermayeden sermaye-dışı kesimlere kaydırılmasına neden olmaktadır.

Yoksullukla doğrudan mücadele yöntemlerinden oldukça radikal olanı da, üretim faktör sahipliğine müdahale etmektir. Bu başlık altında genellikle uygulanan politika aracı toprak reformu yoluyla toprak mülkiyetini değiştirmektir. Yoksulluğun daha çok kırsal alanlarda görülüyor olması, toprak mülkiyetinin dağılımını odağa koymaktadır. Toprak reformu, üretim araçları mülkiyetine radikal bir müdahale gibi görülmeyle beraber, kırsal

ekonomik gücün görece zayıfladığı ve kentsel güç merkezlerinin büyüdüğü durumlarda toprak reformu sistem-içi bir politika aracı olarak görülebilir. Zira, toprak mülkiyetinin parçalanarak toprak ağalığının sonlandırılması, kamusal kaynakların paylaşımında kentsel ekonomik merkezler karşısında kırsal politik gücün kırılmasını gerçekleştirir. Diğer bir deyişle, toprak reformu, aslında kentsel ekonomik gücün kırsal politik güce karşı zaferi olarak da görülebilir. Toprak reformu uygulaması, kırsal alanların kalkındırılması yoluyla kentsel ekonomik merkezlere yeni pazar olanakları da sağlıyor olduğundan, ekonomi-politik ortamın kıvama ulaştığı dönemlerde böylesi politikaların uygulanmasında fazla bir politik dirençle karşılaşmaz. Toprak reformu uygulamaları kırsal alanda belirli bir gelir artışı sağlıyor olsa da, sanayi ürünleri ile tarımsal ürünler arasındaki fiyat hadleri (iç ticaret hadleri) birinci grup ürünlerin lehine olduğundan, söz konusu politika sonucunda kırsal kesim halkları mutlak iyileşme yaşarken, görece yoksulluktan kurtulamazlar.

Yoksullukla doğrudan mücadelede Dünya Bankası öncülüğünde ya da çeşitli devletlerce geliştirilen çeşitli uygulamalar da görülmektedir. Özellikle parçalı üretim sisteminin yaygınlaştığı günümüz koşullarında emekçileri sınıf bilincinden uzaklaştıran, kendilerini üretimin asli unsuru gibi görmelerine neden olan çeşitli yöntemle kredilendirme ya da mali destek programları uygulamaya koyulmaktadır. Bu uygulamalardan biri 1976'da Bangladeş'te oluşturulan Gremean Bankası uygulamasıdır. Kırsal alanda belirli miktarın altında toprağa sahip olan çiftçilere verilen kredilerle hem daha çok çiftçinin üretime katılması hem de ürünün çeşitlendirilmesi amaçlanmıştır. Latin Amerika ülkelerinde "sosyal fon" oluşturularak, dış destek sağlanmış ve küçük tip üretim odakları oluşturulmaya çalışılmıştır. Buna benzer bir uygulama da, şimdilerde Türkiye'de Halk Bankası desteği ile yürütülmeye çalışılan "mikro-kredi sistemi" dir. Bu sistemde ufak işletmelere projelerini tamamlayabilmek ya da basit atılımlar yapabilmeleri için çok ufak miktarlarda kredi verilmektedir. Üretimin parçalandığı ve fason çalışma koşullarının giderek yaygınlaştığı koşullarda, evde-iş sistemi sermaye açısından emeğin esnek kullanılması anlamına gelmektedir. Emeğin işyerinde istihdam edilmesi halinde devamlı ücret ödeme koşulu ortaya çıkacağından, evde-iş sisteminde patron böyle bir sorumluluktan kurtulmaktadır. Zira, evde basit bir makine başında fason iş alan bir emekçi, sermayeye devamlı yük olma durumunda değildir. Sermaye gerektiği durumlarda emekçi ile temasa geçerek, fason üretim girdisi alıp, emekle ilişkisini sürdürmeme olanağına kavuşmuş olur. Doğal olarak, böyle bir sistemde kayıt-dışılık artıyor olabileceği gibi, emekçi sosyal güvenlik sisteminden de uzak kalarak, ancak kendi olanakları çerçevesinde özel sigorta sistemine girme zorunluluğu ile başbaşa kalmış olur.

Dünya Bankası çok çeşitli yoksullukla mücadele programına destek verdiği gibi, yoksullukla mücadele etme durumunda olan ülkelere genellikle emek-yoğun

üretim alanlarına yönelmeleri önerisinde bulunmaktadır. Emek-yoğun alanlara yönelen ekonomilerde emeğe fırsat eşitliği sağlanması yanında, eğitim gibi beceri yükseltici çeşitli desteklerin sağlanması da önerilmektedir. Yine Dünya Bankası'nın önerileri arasında, yapısal uyum programlarından zarar gören kesimlere çeşitli destekler de sağlama teklifleri de bulunmaktadır. Görüldüğü gibi, Dünya Bankası'nın yoksulluğu önleme projelerinde mülkiyet alanına girilmemekte, sistem içi ve sermaye lehine uygulamalarının geliştirilmesine çalışılmaktadır. Örneğin emeğin eğitilip, yüksek beceri sahibi kılınarak emek piyasasına sürülmesi emeğin değişim değerini baskılamak, kullanım değerini yükselterek, sermayeye katkısını artırır. Diğer bir deyişle, böylesi projelerle emek mutlak iyileşme yaşarken, sermaye karşısında görece yoksullaşma yaşar.

Yoksulluk; kapitalist sistemin sermaye ağırlıklı piyasa üretimi mekanizmasının organik bir sonucudur. Önceleri sömürgecilik politikalarıyla, şimdilerde de küreselleşme ve neo-liberal politikalarla çevresel ekonomileri sömüren merkez kapitalistler, dış çevreden başlayarak giderek daralan bir halka içinde çevre halklarını proleterleştirmekte ve yoksullaştırmaktadır. Kapitalist sistemin işleyişi ile oluşan ve sermayenin organik bileşiminin değişmesi ile yaygınlaşan ve derinleşen yoksulluk, sistem-içi önlemlerle önlenebilecek arazi bir durum değildir. Yoksullukla mücadele, kısa-dönemde ve acilen bazı sistem-içi önlemlerle hafifletilmeye çalışılıyor olmakla beraber, asıl olarak, sisteme karşı bir mücadele olarak görülmeli ve algılanmalıdır.

Yoksulluğa karşı köklü ve kalıcı mücadele sisteme yönelirken, iki önemli koşulun oluşması kaçınılmazdır. Bir defa, yoksullukla mücadele adı altında uygulamaya koyulan sistem-içi acil önlemlerin toplumsal bilinci köreltmesi önlenmelidir. İkinci olarak da, yoksullukla mücadelede geliştirilen tüm sistem-içi mücadele politikaları ve uygulamalarında, sorunun algılanışı ve soruna müdahale biçimi açılarından, yoksullar değil, varsıllar başat karar unsuru rolünü üstlenmektedir. Oysa yoksulluk, birinci derecede varsıl kesimlerin değil, yoksul kesimlerin sorunudur. Yoksul kesimler bu yaşamsal sorunun çözümünü varsıl kesimlere ihale ettiği sürece, gerçek çözüm yerine, oyalamaca politikalar sahnelenir.

KAYNAKLAR

Chossudovsky, M. (1999), Yoksulluğun Küreselleşmesi, (çev. N. Domaniç), Çiviyazısı, İstanbul.

Önder, İ. (2001), "Küreselleşme ve Ulusal Ekonomiler Açısından Egemenlik Sorunu", Küreselleşme ve Ulus-Devlet, Yıldız Teknik Üniversitesi, Stratejik Araştırmalar Merkezi, İstanbul.

Şenses, F. (2001), Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İletişim Yayınları, Ankara.